

DR IVICA ĐORĐEVIĆ, DOCENT*
Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu
MARKO FILIJOVIĆ, DOKTORAND
Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu

BALKANSKI ENERGETSKI KORIDORI KAO IZVOR I POTENCIJAL ZA REŠAVANJE PROBLEMA BEZBEDNOSTI

Sažetak: *Problemi u oblasti energetike često su osnov za izazivanje širih konflikata i ugrožavanje bezbednosti država, na nivou regiona, pa i globalno. Od načina pristupa problemu i mudrosti lokalnih elita, zavisi način rešavanja potencijalnih sukoba. Prostor Balkanskog poluostrva je mesto susretanja interesa skoro svih ključnih geopolitičkih aktera. Sposobnost država u regionu da prepoznaju zajedničke interese i da zajedno pristupe njihovoj realizaciji, umnogome može da minimizira tendencije velikih sila da svoje interese rešavaju (zlo)upotrebom lokalnih činilaca. Zajednički nastup zemalja regiona može da doprinese i drugačijem odnosu velikih sila prema njihovim interesima.*

Ključne reči: *energetsko čvorište, energetska strategija, bezbednost, Balkan*

JEL klasifikacija: Q43, O13

1. Uvod

Balkan je oduvek imao veliki geopolitički značaj. Iako su nekada u međunarodnoj političkoj komunikaciji mogle da se čuju izjave poput one Otoa fon Bizmarka iz XIX veka, da *Balkan nije vredan kostiju niti jednog pomeranijskog grenadira*, danas ipak prevladava mišljenje da je Balkan jedna od ključnih evroazijskih raskrsnica, kao i čvorište međunarodnih interesa. U savremenom svetu prostor Balkanskog poluostrva ne gubi na značaju, naprotiv, dobija nova obeležja u kontekstu promenjenih odnosa i interesa geopolitičkih aktera. Pored država sa Balkanskog poluostrva u ovom prostoru se susreću energetska, politička i bezbednosna interesna polja velikih sila poput SAD, EU i Ruske Federacije. Energetska bezbednost se nameće kao jedna od najvažnijih savremenih bezbednosnih tema. Pojmovi poput energetske bezbednosti, energetske diplomatije i geoenergetike, već su uzeli primat, kako u političkoj, tako i u akademskoj javnosti. Pozicija Bal-

* E-mail: djivica@gmail.com

kana, a posebno Srbije kao države koja je locirana u njegovom centralnom delu, svakako je od velike važnosti u pomenutom kontekstu.

Ovaj rad obuhvata analizu geografske pozicije Balkana i posebno Srbije u kontekstu geostrategije i energetske strategije, i to u odnosu na spoljne faktore. Posebno je naglašena činjenica da su državne strategije balkanskih zemalja, kao i celokupna regionalna strategija Balkana, u velikoj meri određene spoljnim uticajima.

2. Balkan: interesi velikih sila i balkanskih zemalja

Kao što je već pomenuto, Balkan predstavlja jednu od najznačajnijih evroazijskih raskrsnica. Međutim, nekadašnja misao da: *put iz Evrope u Aziju vodi preko Balkana*, za današnji opis položaja regiona može se zameniti adekvatnijom koja glasi da: *put iz Azije u Evropu, vodi preko Balkana*. Značajna izvorišta energenata u jednom delu evroazijske celine, na jednoj strani, i povećana potražnja za primarnim energentima, na drugoj, učinili su da balkanski tranzitni pravac ponovo bude u žiži geopolitičkih dešavanja. Velike sile, poput SAD, EU i Rusije, ponovo veliki deo svoje pažnje usmeravaju ka Balkanskom poluostrvu. Ranije posmatrane kao tampon-zona između ideoloških blokova Istoka i Zapada, sada države balkanskog prostora dobijaju nove attribute geostrateških odrednica i pojavljuju se kao ključni tranzitni pravci za ruske i centralnoazijske energente.¹

Na koji način se eksponira važnost balkanskog prostora u najvećoj meri zavisi od odnosa već pomenutih velikih sila. Države Balkanskog poluostrva su zbog svog mešovitog etničkog sastava pogodne za izazivanje ciljane nestabilnosti, pa ništa ne iznenađuje što se njihovo stanje opisuje kao politički problematično i ekonomski nerazvijeno, odnosno prikazuju se kao tranzicione i posttranzicione. Iako su najdrastičnije forme sukobljavanja okončane, ove države još uvek nisu sposobne da stvore, a još manje realizuju, samostalne državne, pa ni regionalnu strategiju, koja bi njihove interese artikulisala u odnosu na interese spoljnih faktora. Na taj način utvrđene državne strategije balkanskih zemalja u velikoj meri su ograničene i praktično uslovljene aktuelnim procesima (globalizacije, komercijalizacije i tranzicije) i odnosima političkih, ekonomskih i vojnih giganata.

Evropska unija je opredeljena, barem deklarativno, da vremenom sve balkanske države uključi u svoje okvire. Ta politički značajna organizacija bazirana je na zajedničkoj strategiji na nivou Unije. Ulazak u njen sastav, za države članice, znači opredeljenje da se one odriču dela svog državnog suvereniteta. U tom kontekstu, Srbija kao i druge države opredeljene da se priključe Uniji, treba da, pored ostalih državnih strategija, usaglasi i svoju energetske strategiju sa strategijom Unije. Pošto Unija ima zajedničku politiku i strategiju svoje energetske bezbednosti, Srbiji, kao i ostalim zemljama kandidatima, ne preostaje ništa drugo

¹ M. Stepić: „Geopolitička orijentacija Srbije – evroatlantizam i/ili evroazijstvo”, *Megatrend revija*, Vol. 2, br. 2, Megatrend Univerzitet, Beograd, 2005, str. 7-21.

osim da se trude da ispune postavljene kriterijume. Kako to navodi M. Simurdić, objašnjavajući značaj sektorskog integrisanja pristupa Srbije Uniji, kao generalnog razvojnog opredeljenja, pretpostavljena integracija će poseban značaj imati za sektor energetike. Srbija je još 2005. godine pristupila tzv. Ugovoru o energetske zajednici EU, zajedno sa drugim državama Jugoistočne Evrope. Suština Ugovora, i na njemu zasnovane Energetske zajednice, jeste primena direktiva u oblasti struje i gasa, otvaranje regiona za nužne investicije, solidarnost i podrška razvoju energetskih potencijala država članica. Prema mišljenju istog autora, navedeni proces trebalo bi kao ukupni efekat da ima jačanje energetske bezbednosti. Srbija, kao i druge balkanske zemlje, kroz *sektorsku integraciju*, postaće deo energetske zajednice Unije i praktično biti pod multinacionalnim *energetskim kišobranom*. Upravo takva paradigma ističe tranzitni potencijal balkanskih država i ukazuje na njegov narastajući značaj, srazmerno realizaciji izgradnje koridora na relaciji istok–zapad.²

Međutim, kako se balkansko geopolitičko i geoenergetsko čvorište aktuelizuje, pojavljuju se i nove opcije. Pojavljuju se i drugi akteri na pankontinentalnoj evroazijskoj pozornici koji ističu sopstvenu prizmu sagledavanja značaja balkanskog prostora. Za rusku stranu, koja je najveći izvoznik energenata u Evropu i koju pojedini nazivaju „energetskim hegemonom“, uređenje balkanske energetske infrastrukture ima nešto drugačiji oblik od evropskog. Naime, izgradnji američkog favorita „Nabuko“ energetske zajednice, kao glavni takmac pojavljuje se „Južni tok“ koji potencira ruska strana. „Nabuko“ (pravac Turska–Bugarska–Rumunija–Mađarska–Austrija), koji treba da posluži diversifikaciji pravaca snabdevanja za EU, suprotstavljen je ruskom planu diversifikacije plasmana – „Južnom toku“ (pravac Rusija–Crno More–Bugarska /račvanje ka Grčkoj i Italiji/Srbija–Mađarska–Austrija).³ Kako dva projekta imaju različite trase, jasno je da svakoj balkanskoj državi odgovara ona trasa koja prolazi kroz njenu teritoriju, kao i trasa koja omogućava stabilnije snabdevanje i kasnije proširenje mrežnih kapaciteta. Nekoherentnost u kreiranju jedinstvene regionalne energetske politike leži upravo u navedenom razlogu. U tom smislu, pozicija Srbije u nadmetanju dva projekta, prilično je složena. Odmah nakon potpisivanja sporazuma o „Južnom toku“ između Srbije i Rusije u Moskvi, 25 januara 2008, pojedini zvaničnici EU i SAD, kao i eksperti iz oblasti energetike, smatrali su da ovaj projekat podriva planiranu gradnju SAD–EU gasovoda „Nabuko“. Postoje mišljenja da „Južni tok“ predstavlja udarac nameri EU da izgradi svoj gasovod, kojim bi se iz Irana i Azerbejdžana, preko Turske, snabdevala gasom i smanjila zavisnost od Rusije. S druge strane, ekspert za globalnu energiju „Dilojt i Tuša“, Branko

² M. Simurdić: „Ruska energetska politika i Balkan“, *Energija u Jugoistočnoj Evropi*, Šesti izveštaj u okviru projekta: „Praćenje rusko-srpskih odnosa“, ISAC, Beograd, 2009, str. 34-36.

³ R. Gec: „Trka u cevovodima između EU i Rusije“, u: Bariš, K. (ur.): *Cevovodi, politika i moć – Budućnost energetske zajednice EU–Rusija*, Centar za evropsku reformu, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2009, str. 93-103.

Terzić iz Vašingtona, smatra da „Južni tok“ nije distancirao Srbiju od EU. Ovaj ekspert ipak ističe da rusko vlasništvo nad važnom granom ekonomije Srbije, približava Beograd Moskvi.⁴ Zvaničan stav Evropske komisije bio je da su „Srbija i Rusija suverene zemlje koje nisu članice EU, te da ona nema komentara“, ali su zvaničnici iz Evropske komisije naglasili da se „EU nada da će se prodaja NIS-a (koja je vezana za izgradnju „Južnog toka“) odvijati po korektnoj tržišnoj proceduri. Većina analiza koje su vezane za odnos „Južni tok“ – „Nabuko“ obuhvata i šire geopolitičke i ekonomske razloge. Tako, na primer, N. Sartori smatra da je Moskva svesna nastojanja Evrope da diversifikuje snabdevanje gasom, pa teži da konsoliduje svoju poziciju u balkanskim državama, pre svega na njihovom energetskom tržištu, jer se radi o budućim članicama EU.⁵ U tom kontekstu ukazuje se da „Balkan već dugo važi za region od posebnog ruskog interesa i teško da će se toga osloboditi u bliskoj budućnosti“.⁶ Izdvaja se i stav da „Rusija želi da proširi svoj uticaj kako bi napravila protivtežu orijentaciji balkanskih zemalja prema NATO i EU“. M. Smit objašnjava u tom smislu, da su ruski energetske interesi osnovno sredstvo jačanja ruskog uticaja u regionu Balkana i Jugoistočne Evrope. „Oni su deo energetske strategije prema EU, sa gasovodom ‘Južni tok’ i naftovodom Burgas–Aleksandropolis kao glavnim projektima.“⁷

Po M. Simurđiću, ruska energetska politika se na Balkanu višestruko susreće sa energetsom politikom EU. Naime, značajan deo balkanskih država već je u članstvu EU (Grčka, Rumunija, Bugarska) i primenjuje energetska politiku EU, koja je još uvek prevashodno nadležnost država članica. Brisel pojačava angažovanje na dva plana: na prvom, kroz jačanje regulative za unutrašnje tržište i bolju povezanost gasovodne infrastrukture, a na drugom, kroz intenzivnu spoljnu energetska politiku radi pronalaženja novih izvora snabdevanja. Balkanske države koje nisu u članstvu Unije, praktično su akteri procesa stabilizacije i pridruživanja sa otvorenom perspektivom članstva. Istovremeno, ulaženjem u proces evrointegracija, balkanske države postaju i članice jednog energetskog prostora i time se faktički integrišu u unutrašnje energetska tržište EU. Sa uključivanjem u proces pridruživanja, države preuzimaju i obavezu da primenjuju propise EU u oblastima struje i gasa. To znači da se u regionu Balkana ruska energetska politika susreće sa EU koja ima ambicija da širi svoje propise i na rusko blisko susedstvo kroz „izvoz“ svoje regulative i širenjem važenja pra-

⁴ B. Terzić: „Korist za Srbiju od Južnog toka“, *Net Dnevnik*, 8. 8. 2009, preuzeto sa: <http://www.netdnevnik.com/ekonomija/korist-za-srbiju-od-juznog-toka>, 10. 10. 2010.

⁵ N. Sartori: „Russia’s Energy Strategies in the Balkans“, *Interns Yearbook*, Analytica, Skopje, 2009, str. 48.

⁶ P. Bonin: „The last reserve of the imagined Great Power-On the significance of the Balkans for Russian political and economic actors“, *New Balkan Politics*, br. 3, Skopje, 2002, str. 10.

⁷ M. Smith: *Russian Energy Interest in the Balkans*, Defence Academy of the United Kingdom, London, 2008, preuzeto sa: [http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/balkan/08\(07\)MAS.pdf/view](http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/balkan/08(07)MAS.pdf/view), 9. 10. 2010.

vila unutrašnjeg tržišta, čime jača svoju energetska bezbednost.⁸ Dakle, za oba aktera, prioritetan je tranzitni prostor. U slučaju Rusije radi se o alternativni prevelikoj zavisnosti (približno 80%) od tranzita preko Ukrajine i delom Belorusije, dok se za EU radi o nastojanju da smanji zavisnost od ruskog gasa (prosečno 25% potrošnje i oko 40% uvoza gasa) i formiranju od Rusije nezavisnih pravaca snabdevanja. Nadmetanje oličava upravo „utakmica pomenuta dva projekta“ („Južni tok“ i „Nabuko“).⁹ Pored svega pomenutog, trebalo bi istaći i to da EU poseduje značajnu polugu uticaja preko regulative tržišta za gas sa kojom će „Južni tok“ tek da se suoči. Takođe, oba projekta se suočavaju i sa posledicama ekonomske i finansijske krize koje su nastupile 2009. godine. U suštini, radi se o dva različita pristupa istom energetska pitanju. U slučaju Rusije, čiji gasovodi u najvećoj meri vode na Zapad, orijentacija je na vertikalno integrisane, monopolske kompanije poput „Gazproma“, dok EU zagovara liberalizaciju tržišta, antimonopolsku regulativu i konkurentnost. Trenutno, veoma je izražena „gasovodna diplomatija“ duž celog energetska lanca. Pri tome, M. Simurdić tvrdi kako izgradnja koridora podrazumeva četiri faze: konceptualnu, političku, komercijalnu i fazu izgradnje – „sada je vreme kada se stvar rešava“, jer se oba pomenuta projekta nalaze na sredini, između političke i komercijalne faze.¹⁰

Ukoliko se uzme u obzir da je ruskoj strani prioritet diversifikacija pravaca snabdevanja, smanjenje zavisnosti od tranzitnih država i država potrošača, ali i valorizacija cene nafte i gasa po celoj dužini tranzitnog lanca sve do krajnjih korisnika, onda može da se zaključi kako su planovi Rusije u velikoj meri kompatibilni sa interesima Srbije. Kako se položaj Srbije, pa i čitavog balkanskog prostora u savremenom svetu, u najvećoj meri opredeljuje u trouglu EU, Rusija i SAD, potrebno je da se objasni na koji način SAD utiču na geoenergetska paradigmu Balkana. Pored učešća u projektu „Nabuko“, SAD kao i EU, teže diversifikaciji energetska pravaca. Iako favorizuju „Nabuko“ u odnosu na „Južni tok“, SAD su u velikoj meri zainteresovane da se diversifikacija energetska koridora nastavi. O tome govore i planovi izgradnje koridora AMBO Burgas–Valona. Projekat AMBO podstaknut je još 1996. godine na inicijativu istoimene kompanije (AMBO), koja predstavlja zajednički projekat Albanije, Makedonije i Bugarske. Sjedinjene Države direktno su podržavale pomenuti projekat u okviru tzv. Južnobalkanske razvojne inicijative (SBDI – South Balkan Development Initiative) i kroz Agenciju za trgovinu i razvoj (TDA – Trade and Development Agency).¹¹ Ovaj projekat bio je zamišljen tako da prati transportni Koridor VIII (Varna/Burgas–Sofija–Skoplje–Tirana), od Crnog mora do Jadranskog mora, prolazeći kroz Bugarsku, Albaniju i Makedoniju. Sva prava oko izgradnje ovog pravca bila

⁸ M. Simurdić: „Ruska energetska politika i Balkan“..., op. cit., str. 63-64.

⁹ Ibidem, str. 64.

¹⁰ Ibid., str. 63.

¹¹ B. Klimov: *Geopolitics vs. Globalization in the Balkans: The New Rivalries in the Energy and Transport Sectors*, Central European University, Budapest, 2003, str. 63-68.

su dodeljena angloameričkoj grupaciji AMBO. Neki analitičari poput M. Kosudovskog¹² i G. Matijasa¹³ mišljenja su da ovaj projekat, kojem je najveću podršku pružala administracija SAD, u stvari predstavlja podršku interesu američkih naftnih giganta kao što su BP Amoco – ARCO, Chevron i Texaco. Iako je dostigao više faze realizacije, AMBO ipak nije zaživeo, kako navode autori, zbog intenziviranja konflikta na Kosovu i Metohiji. Međutim, objašnjava G. Ganev, ukoliko bi se reaktivirao i zaokružila finansijska konstrukcija, projekat bi bio operativan u roku od četiri godine.¹⁴

Pored navedenog, američko prisustvo u regionu je primetno, o čemu govori vojna baza Bonstil, koja za SAD predstavlja jednu od ključnih strateških tačaka u regionu Jugoistočne Evrope.¹⁵ Iako pored planova za „Nabuko“ i pomenutog AMBO projekta, SAD ne učestvuju značajnije u kreiranju balkanske energetske mreže, geografska blizina Turskoj i Južnom Kavkazu od suštinskog je geopolitičkog značaja za američku stranu. Značaj Balkana za SAD najbolje se vidi iz komentara: „Američko utvrđenje na Balkanu može u određenom kontekstu poslužiti i kao most ka Bliskom istoku i Južnom Kavkazu. Ono predstavlja logičan put da se preko Bugarske i Crnog Mora pristupi kavkaskom regionu, odakle može da se dalje utiče na centralnu Aziju i Avganistan, gde SAD trenutno imaju mnogo problema“.¹⁶

Kontrola Turske, koja se u poslednje vreme sve više okreće istočnim partnerima, ali i koja poseduje sopstvenu inicijativu u regionu, takođe je od velike važnosti za SAD. Dva ključna koridora, BTC (Baku–Tbilisi–Ceyhan) i BTE (Baku–Tbilisi–Erzurum), praktično su jedini pravci koji zaobilaze Rusiju u izvozu južnokavkaskog gasa i nafte, te njihova kontrola predstavlja prioritet za američku stranu. Možda su upravo zbog toga SAD veoma posvećene promociji tzv. šireg crnomorskog regiona (Wider Black Sea Region), koji bi geografski zaokružio tursko-balkansku energetske scenu. Kako je i Turska zainteresovana za produbljivanje saradnje za zemljama Balkana, pri čemu Srbija kao centralno pozicionirana ima posebno mesto, značaj ove inicijative svakako poseduje potencijal i moguću korist za sve uključene aktere.

¹² M. Chossudovsky: *America at War in Macedonia*, Centre for Research on Globalisation (CRG), Montréal, 2001, preuzeto sa: <http://www.globalresearch.ca/articles/CHO109A.html>, 28. 11. 2010.

¹³ G. Matthias: „Where is the Eight Corridor? – The Pan-European Networks (PAN) and the Economic Significance of Eastern Europe and the Balkans“, *Current Concerns* 9/10, Zurich, 2001, preuzeto sa: <http://www.currentconcerns.ch/archive/20010907.php>, 27. 11. 2010.

¹⁴ G. Ganev: „Bulgaria and Balkan Energy Flows“, Centre for Liberal Strategies, Sofia, 2000, preuzeto sa: http://www.cls-sofia.org/publications/papers/bulgaria_and_balkan_energy_flows.pdf, 3. 4. 2009, str. 3.

¹⁵ T. P. M. Barnett, *The Pentagon's New Map*, Putnam Publishing Group, New York, 2004.

¹⁶ M. K. Bhadrakumar: „Russia stops US on the road to Afganistan“, *Asia Times Online*, Hong Kong, 2009, preuzeto sa: http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/KA27Df01.html, 14. 5. 2010.

Državama Balkana, kao i Srbiji, od najveće važnosti je utvrđivanje i očuvanje stabilnosti regiona. Poseban značaj u tom smislu ima energetska stabilnost. Međutim, stabilnost regiona u velikoj meri zavisi od odnosa velikih sila čiji se interesi susreću u ovom regionu, te zbog toga neće umnogome zavisiti od aktivnosti samih balkanskih država. Posmatrano sa tog aspekta, globalna prestrukturiranja neminovno remete postojeće regionalne konstrukcije, čime se narušava bezbednost ne samo pojedinačnih država već i regiona u celini. Zaključak koji se nameće kada su u pitanju balkanske države, jeste potreba za pronalaženjem kompromisa o geostrategijskim interesima na nivou regiona. Pomenuti kompromis trebalo bi da bude rezultat konstruktivne međusobne saradnje bazirane upravo na energetske platformi.

Sličan koncept u analizi severoistočne Azije predstavio je N. Svanstrom, kada je sugerisao mogućnost stvaranja tzv. Azijske unije koja bi okupila pod *jedan kišobran* Japan, Rusku Federaciju, Mongoliju, Kazahstan, Kinu, Severnu i Južnu Koreju i još neke države centralne Azije.¹⁷ Ovaj koncept je prilično interesantan, ukoliko se zna da su neke od ovih država bile sukobljene, kao što su kroz svoju istoriju bile i balkanske zemlje. Naravno, civilizacijske, privredne, kulturološke i sve druge odrednice ovakvog koncepta u Aziji veoma se razlikuju od onih koje su zastupljene na Balkanu, ali pristup suštinske strategijske analizi potencijala može da sledi i ovakve alternativne ideje. Međutim, da bi se razmišljalo u ovom smeru, potrebno je sagledavanje svih opcija koje Balkan i Srbija imaju na raspolaganju, koji i kakvi bi realni i projektovani interesi balkanskih država mogli da budu u okviru aktuelnog poretka.

Pre svega, potrebno je videti da li je regionalni energetska koncept uopšte moguć, uzimajući u obzir interese velikih sila. Da bi se pristupilo strategijske analizi, važno je izbeći ustaljenu logiku i strateško promišljanje u okviru odnosa velikih sila, bar u meri u kojoj je to moguće. To pre svega podrazumeva suštinski fokus na region i mogućnosti koje su, eventualno, ostale neiskorišćene.

3. Uloga Turske u energetske perspektivama Balkana

Turska kao balkanska i istovremeno evroazijska država ima veoma značajnu geopolitičku ulogu u energetske paradigmi Balkana. Brojni autori objašnjavali su višestruki značaj Turske, u odnosu na Rusiju i EU, ali i SAD (Engdahl, Marketos, Singh, Schleifer i mnogi drugi). Za balkanski prostor, ona predstavlja praktično tranzitnu vezu sa centralnoazijskim energetske rezervama. Zahvaljujući BTC i BTE energetske koridorima, Turska poseduje ne samo vodeću ulogu u bliskoistočnom geopolitičkom kontekstu, već se može nazvati i *geopolitičkim*

¹⁷ N. Swanström: „An Asian Oil and Gas Union: Prospects and Problems“, *The China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol. 3., No. 3., Johns Hopkins University, Washington/ Institute for Security and Development Policy, Stockholm, 2005, str. 81-97.

balanserom. Upravo u ovoj njenoj ulozi može da se pronađe ključ za perspektivu balkanskih država i celokupnog balkanskog regiona.

Naime, Turska je još 1990-ih godina, kada je bila isključivo prozapadno orijentisana, akcenat u spoljnopolitičkim aktivnostima stavljala na region Crnog mora. U tom kontekstu trebalo bi izdvojiti koncept šireg crnomorskog regiona (The Concept of a Wider Black Sea region). U pomenutom periodu, Turska je preduzela inicijativu da institucionalizuje kooperaciju oko Crnog mora, putem osnivanja Organizacije za Crnomorsku ekonomsku kooperaciju – BSEC (Organization for Black Sea Economic Cooperation – BSEC). Time je Turska dokazala da je mnogo pre EU shvatila potencijal regiona i ujedno pristupila sopstvenom konstruktivnom angažmanu, proširujući definiciju Kaspijske oblasti na Balkan i Kavkaz.

Postavlja se pitanje – od kakvog je značaja BSEC za Balkan i Srbiju? Takozvani BSEC je okupio pored Azerbejdžana i Jermenije, Albaniju, Srbiju, Grčku i Moldaviju. S. Kornel, A. Džonson, N. Nilson i P. Hagstrom objašnjavaju da, „iako osnivanje organizacije nije dovelo do prepoznavanja regionalnog identiteta ni od EU ni od SAD, BSEC se pokazao u formi važnog instrumenta za kooperaciju u regionu“.¹⁸ Ako se na ovo doda da je Turska oko sebe okupila i mnoge države centralne Azije i Južnog Kavkaza kroz *sabor naroda koji govore turski*, putem kojeg je osnažila energetske veze sa *državama energetske deponentima*, poput Kazahstana i Turkmenistana, onda potencijal razvoja saradnje sa Turskom dobija na značaju. Takođe, dogovorom iz 2007. godine, Turska je obezbedila priključenje Kazahstana (najvećeg deponenta nafte i uranijuma u centralnoj Aziji posle Ruske Federacije) na BTC, što prema P. Varbanetsu znatno ojačava poziciju Turske u širem regionu.¹⁹ Uzimajući u obzir da je Turska kandidat za članstvo u EU već 25 godina, S. Kornel i saradnici ističu da je EU „propustila zlatnu priliku da prijemom Turske obezbedi dugoročni uticaj u regionu i utvrdi svoju energetske bezbednost“.²⁰ U tom kontekstu, integracija Balkana u EU, geografski bi približila EU Turskoj, a kako delovi najvažnijih energetske koridora već postoje u Turskoj, logično je pretpostaviti (što se vidi i iz nacrt projekata „Nabuko“ i „Južni tok“) da će se konekcije uspostavljati preko balkanskog prostora.

Bez obzira na to koji od navedenih projekata bude bio realizovan, od suštinske važnosti za balkanske države jeste da identifikuju Tursku kao važnog par-

¹⁸ S. Cornell, A. Jonsson, N. Nilsson, P. Häggström: „The Wider Black Sea Region: An emerging Hub in European Security“, *Silk Road Paper*, Dec. 2006, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center Johns Hopkins University – SAIS, Washington, Uppsala University, Uppsala, 2006, str. 15-16.

¹⁹ P. Varbanets: „A Turkic Alliance: Possible Alternative To Turkey’s Unrealized Membership?“, *Central Asia And The Caucasus*, No. 1(55), CA&CC Press, Institute for Central Asian and Caucasian Studies, Luleå / Institute of Strategic Studies of the Caucasus, Baku, 2009.

²⁰ S. Cornell, A. Jonsson, N. Nilsson, P. Häggström: „The Wider Black Sea Region: An emerging Hub in European Security“, *Silk Road Paper*, Dec., Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center Johns Hopkins University – SAIS, Washington, Uppsala University, Uppsala, 2006, str. 19.

tnera, ne samo u oblasti privrede (konkretnije energetike), već i bezbednosti u celini. Iskustva Turske pokazuju da je moguće pronalaženje manevarskog prostora, govoreći u geopolitičkom maniru. Iznalaženje prostora za samostalnost u strategijskom odlučivanju uz istovremeno respektovanje aspiracija i ambicija velikih sila, za koje je čitav panregion prostor od strateškog interesa, može da bude putokaz za rešavanje mnogih problema.

Analiza odnosa Turske prema Rusiji, EU i SAD je važna za dalje perspektive razvoja veza između balkanskih zemalja i Turske. Pomenuti odnosi mogu u značajnoj meri da utiču na bezbednost balkanskih država, a posebno kada je reč o energetske bezbednosti. Pozicija Turske u odnosu na Rusiju poslednjih godina postala je pozitivnija i otvorenija. Takozvano *skorašnje zaokretanje Turske ka istoku* otvorilo je mogućnosti za saradnju i unapređenje bezbednosne situacije na Kavkazu i centralnoj Aziji, što svakako odgovara i zemljama na zapadnoj obali Crnog mora. Turska bi mogla da postane važan partner Rusije po pitanju diversifikacije energetske plasmana. Već ustaljeno održavanje *Kurultaja* i promocija neokemalističke strategije, koja od Turske čini vodećeg aktera u evroazijskim međunarodnim odnosima, prema K. G. Singu, približava je više Rusiji i Iranu, nego EU i SAD.²¹ „Nekad okarakterisana kao most, a nekad kao barijera između istoka i zapada, Turska danas ima ulogu katalizatora, koja, kako objašnjava H. Bagci, „sada ima mogućnost da sebe predstavi kao onoga koji može da okupi sve regionalne sile, sa ciljem transformacije šireg Bliskog istoka, kao što je to učinila Amerika u Evropi u doba Hladnog rata“.²² Tursko interesovanje za Balkan u tom smislu, posebno dobija na značaju. Međutim, da bi se shvatio značaj veze Balkana i Turske, potrebno je sagledavanje interesa EU, kao i SAD po ovom pitanju.

Uzimajući navedeno u obzir, EU se nalazi pred suštinskim izazovom, posebno po pitanju prijema Turske u Uniju. Iako je još uvek kandidat za prijem, u Turskoj, prema Dž. V. Vokeru, raste napetost oko razrešenja statusa kandidata. Velika većina stanovništva oseća se anksiozno i praktično iznevereno od strane EU i SAD.²³ S druge strane, pored antipatija pojedinih članica EU prema Turskoj, T. N. Marketos objašnjava, da „za EU koja staje na Bosforu, nije ista situacija kao i za EU koja dodiruje centralnu Aziju i prigrbljuje Bliski istok“.²⁴ Ulazak Turske uticao bi na EU da promeni svoju Zajedničku odbrambenu i bezbednosnu politiku (Common European Security and Defense Policy). Za tursku stranu ovo takođe predstavlja pitanje restrukturiranja bezbednosnog sektora, pa i dok-

²¹ K. G. Singh: *US-Turkish Relations Go Wobbly, Now Over Syria*, South Asia Analyst Group, paper no. 131, Noida, 2005.

²² H. Bagci: „Turkey Plays Greater Role in Middle East Than Many Think“, *World Security Network News Letter*, London, 2002, str. 2.

²³ J. W. Walker: „Learning strategic depth: implications of Turkey's new foreign policy doctrine“, *Insight Turkey*, Ankara, 2007, str. 3.

²⁴ T. N. Marketos: „Turkey in the Eurasian Energy Security Melting Pot“, *China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol. 7, No. 4, Uppsala University / Central Asia – Caucasus Institute and Silk Road Studies Program Johns Hopkins University, Washington, 2009, str. 96.

trinarne određenosti spoljne politike države. S druge strane, Turska je odavno članica NATO i važan energetske partner, posebno ako se u obzir uzmu interesi SAD u širem regionu. Posebno problematične za EU, jesu izjave turskog premijera R. T. Erdogana iz 2001. godine: „Turska bi svakako trebalo da uzme u obzir EU, ali EU ne bi trebalo da bude i jedina alternativa za Tursku“.²⁵ Promenljiva priroda tursko-evropskih odnosa, predstavlja varijablu, koja može da se shvati i kao opasnost za stabilnost Balkana, ali i šansa ukoliko se pronađe platforma koja može da valorizuje realnu dobit za sve zainteresovane strane. Međutim, dalji razvoj događaja zavisice u velikoj meri i od postupaka SAD u ovom regionu.

Politika SAD u regionu šireg Bliskog istoka dugo je bila u skladu sa Trumanovom doktrinom: da se Turska zaštiti od nekadašnjeg Sovjetskog Saveza, kao i da se ona približi Evropi, odnosno EU. Članstvo Turske u NATO, samo je jedan od manifestnih veza Turske i SAD.²⁶ Međutim, savremena dešavanja na Bliskom istoku, kao i njihove posledice, stvaraju situaciju koja Turskoj pruža prostor za samostalni angažman, odvojen od planova njenih zapadnih partnera. Po V. F. Engdalu, sve snažnije ispoljavanje turske tzv. strateške dubine u međunarodnim odnosima i isticanje regionalnog primata, dovelo je do *zahlađenja odnosa* Turske i SAD.²⁷ T. N. Marketos dodaje da je prilično indikativno otkazivanje učešća Izraela u vojnoj vežbi koja je izvedena pod okriljem NATO na turskom tlu 2009. godine.²⁸ Mnogi analitičari uočavaju jačanje veza između Turske i Sirije, odnosno posebno naglašenu aktivnost na relaciji Turska–Rusija i Turska–Iran (Schleifer, Voker, Sing...). Dok S. Kagaptej zaključuje da i turskim susedima ide u prilog aktuelni razvoj događaja, te oni konsekventno podržavaju Tursku u njenim spoljopolitičkim aktivnostima, tražeći priliku da na taj način realizuju deo svojih spoljopolitičkih agendi.²⁹

U odnosu na analizirani razvoj događaja, aktivnosti SAD i njenih evropskih partnera objašnjavaju rastući značaj Turske i poziciju Balkana u širem regionalnom kontekstu. Naime, u skladu s američkim konceptom šireg bliskog istoka i održavanja primata u Evroaziji, povezivanje Balkana, Crnomorskog regiona i Kavkaza od vitalnog je značaja za interese SAD. Energetsko čvorište koje se aktuelizuje u pomenutom prostoru ne ističe samo pitanje postojećih i planiranih energetskih trasa, već otvara i pitanja budućih potencijala i tzv. *četvrtog koridora*, pa i *afričkih ruta*. U ovom kontekstu, pored Turske i Bliskog istoka, balkanskom

²⁵ Marketos, op.cit., str. 97.

²⁶ Ibidem

²⁷ W. F. Engdahl: *Full Spectrum Dominance: The Geopolitical Agenda Behind Washington's Global Military Buildup*, Oil Geopolitics und Economics im Netz, Frankfurt am Main, 2008, preuzeto sa: www.engdahl.oligeopolitics.net, 5. 1. 2010.

²⁸ Marketos, op. cit., str. 98.

²⁹ S. Cagaptej: „*Hamas Visits Ankara: The AKP Shifts Turkey's Role in the Middle East*“, *Policy Watch* # 1081, Feb. 16, Washington Institute for Near East Policy, 2006, preuzeto sa: <http://www.iranian-military.org/templateCO%.php>, 4. 12. 2009.

energetskom tranzitnom prostoru može da se priključi i sever Afrike (pre svih Alžir, Libija i Egipat), kreirajući tako mezoregionalni energetska kompleks.³⁰ Značaj Turske potvrđuje se i kroz sve izraženije aktivnosti SAD i Nemačke u pravcu zaokruživanja mezoregionalnog kompleksa. Primetne su, pre svih, aktivnosti Maršalovog fonda i administracije SAD u okupljanju široke akademske javnosti i organizovanju brojnih seminara, kako bi se institucionalizovao identitet regiona. Ovakve aktivnosti ne govore samo o akademskim raspravama i opravdanosti koncepta, već i o geopolitičkim aspiracijama. Kako navode S. Kornel i saradnici, konceptualizacija šireg Crnomorskog regiona omogućava inkluziju širokog opsega bezbednosnih mera – od energetska snabdevanja, preko organizovanog kriminala, do odmrzavanja konflikata u Moldaviji i Kavkazu – koji bi mogli da se rešavaju sveobuhvatno, umesto dosadašnjih nepovezanih, bilateralnih, ad hoc aranžmana. S. Kornel i saradnici zaključuju: „Ovo nije samo invencija, već nešto što reflektuje ovovremenu realnost, konzistentnu sa promenama evropskog bezbednosnog okruženja“.³¹ Jačanje organizacija poput BSEC-a i nastajanje novih, po mogućnosti na energetska platformi, omogućiće, ne samo doprinos energetska bezbednosti regiona, već i ukupnoj stabilnosti u svakom pogledu.

4. Zaključak

Prihvatajući činjenicu da pristup energetska resursima u savremenim uslovima praktično predstavlja osnov dugoročne strategije, uočava se da je regionalno povezivanje Balkana, Crnomorskog regiona i Kavkaza, od vitalnog značaja za sve uključene aktere. Trenutni uslovi za čvršće regionalno integrisanje nisu povoljni zbog postojećih etničkih napetosti. Međutim, korist od takve vrste povezivanja imale bi ne samo balkanske i kavkaske države, već i velike sile – uvoznici i izvoznici energenata – koji pokušavaju da pronađu kompromisno rešenje za svoje energetska agende. Na ovaj način koncipirana energetska saradnja u regionu, mogla bi da zameni *nadmetanje gasovoda i naftovoda*, koherentnom energetska politikom, zasnovanom na ekonomskom i bezbednosnom ekvilibrijumu. Iako bi u velikoj meri takav kompleks podrazumevao kompromis između velikih sila, pre svih SAD, EU i Rusije, njegov začetak mogao bi da se pronađe u subregionalnim inicijativama, koje same države regiona moraju da pokrenu i realizuju u skladu sa svojim energetska i ukupnim državnim strategijama. Kritika koju ovaj rad ističe, jeste upravo nedostatak, a u određenim slučajevima,

³⁰ K. Klotin, Dž. Pajper: „Energetska dijalog Rusija-EU“, u Bariš, K. (ur.), *Cevovodi, politika i moć – Budućnost energetska odnosa EU-Rusija*, Centar za evropsku reformu, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2009, str. 25-33.

³¹ S. Cornell, A. Jonsson, N. Nilsson, P. Häggström: „The Wider Black Sea Region: An emerging Hub in European Security“, *Silk Road Paper*, Dec. 2006, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center Johns Hopkins University – SAIS, Washington, Uppsala University, Uppsala, 2006, str. 16.

i nepostojanje državnih energetske strategije. Podložnost spoljnim uticajima u tom smislu predstavlja najveći problem. Kako je to u kritici energetske solidarnosti EU komentarisao V. Batruška: „Potrebno je da svaka država najpre odradi svoj deo posla, svoj domaći zadatak, kao što su to uradile Nemačka i Ruska Federacija, a tek potom treba pristupiti zajedničkim planovima i solidarnosti koja će obuhvatiti sve evropske zemlje.“³²

Države regiona trebalo bi da usklade već otpočete sektorske integracije sa EU sa alternativama, koje mogu da idu u prilog uspostavljanju energetske, pa i ukupne stabilnosti regiona. Pomenute alternative nisu nužno u suprotnosti ni sa započetim procesima prema EU ni sa planovima SAD u širem regionu. U tom kontekstu trebalo bi pomenuti i istorijske, kulturne i privredne veze Rusije i Srbije, kao i ostalih balkanskih država. Nijedna od obrađenih opcija nije apriori dobra ili loša; sve bi trebalo posmatrati u kontekstu aktuelnih odnosa između velikih sila, ali i interesa balkanskih zemalja.

Pored „Južnog toka“ i „Nabuka“, drugi planirani koridori takođe mogu da imaju značajnu integrativnu ulogu u državnom i regionalnom planiranju. Kao veoma važan u tom smislu pojavljuje se i energetski koridor Konstanca–Trst, koji praktično preseca Balkan i pruža nove mogućnosti u energetskom projektovanju. On se pojavio upravo kao ideja Rumunije da obezbedi sopstvenu poziciju u regionu. Iz nadmetanja dva pravca – AMBO, koji je promovisala Albanija, i Burgas–Aleksandropolis, koji je promovisala Grčka, sa Bugarskom koja je naizmenično podržavala i jedan i drugi, nastao je novi projekat transbalkanskog povezivanja kao odgovor na odsustvo Rumunije u regionalnim energetskim planovima. Konstanca–Trst pojavio se kao iznenađenje, i u velikoj meri promenio mogućnosti i pravac strategijskog razmišljanja u regionu.³³ Ovaj projekat pokazao se kao inovativan i konkurentan, uvodeći novi princip i drugačiju dimenziju, u strategijskom razmišljanju. Projekat pokazuje da regionalni planovi mogu da budu i kreativni proizvod sučeljavanja strategija *velikih igrača* zainteresovanih za balkanski tranzitni prostor. Na taj način svi planovi koji postoje u opticaju mogu da se posmatraju kroz prizmu balkansko-crnomorsko-kavkaske energetske integracije, pri čemu bi državne strategije balkanskih zemalja možda mogle drugačije da se postave. Kako komentarišu mnogi autori, u vremenu globalizacije kreativnost u integrativnim procesima, praktično, predstavlja ključ stabilnosti novog svetskog poretka i osnovu daljeg progressa ljudskog društva u celini.

Uzimajući u obzir Rusiju kao najvažnijeg energetskog partnera Srbije, i njenu energetske strategije na Balkanu, može da se zaključi da sve pomenuto svakako ide u prilog dosadašnjem razvoju situacije u regionu. Izjava sadašnjeg premijera Rusije (tadašnjeg predsednika) V. Putina, iz 2007. godine, doprinosi panre-

³² N. Radičević: „Rusi igraju pametnu igru“, *Politika onlajn*, Beograd, 2010, preuzeto sa: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Rusi-igraju-pametnu-igru.lt.html>, 19. 6. 2010.

³³ B. Klimov: *Geopolitics vs. Globalization in the Balkans: The New Rivalries in the Energy and Transport Sectors*, Central European University, Budapest, 2003, str. 68.

gionalnom konceptu. Pored izjave da je *strateški cilj Rusije realizacija pouzdanog snabdevanja energijom za sve države u regionu*, govori i plan da se kasnije razvije gasna mreža u Makedoniji i ista proširi na Albaniju, južnu Srbiju i Kosovo i Metohiju, čime bi se zaokružio jedan deo regionalnog kompleksa.³⁴ M. Simurdić objašnjava kako je cilj ruske energetske politike da se na gasovod priključi što više država. Sa ovakvom projekcijom, tursko-balkanski koncept proizveo bi mnoštvo novih mogućnosti, pri čemu bi i tržišne vrednosti koje promovišu evropske zemlje, poput konkurentnosti i liberalizacije, došle do izražaja.

Konkretne koristi od proširenja tj. povezivanja nastajućih energetskih supkompleksa u celinu, mogle bi da se ogledaju u:

- 1) smanjenju eksternih troškova energetskog sektora;
- 2) uvećanju efikasnosti proizvodnje, konverzije, prenosa, distribucije i korišćenja energije;
- 3) smanjenju transportnih troškova kod uvoza kvalitetnih izvora energije;
- 4) poboljšanju bezbednosti snabdevanja energijom;
- 5) smanjenju energetskog siromaštva;
- 6) povećanju konkurentnosti na energetskom tržištu, promociji investiranja u region, i
- 7) povećanju stabilnosti regiona.

Posebno važne stavke su 4, 5, 6. i 7, s tim što bi strategijska pozicija balkanskih zemalja dobila dodatnu dimenziju – nastavak/produžetak *uloge posrednika u odnosima velikih sila*, umesto dosadašnje uloge *zida između Istoka i Zapada*. Kao produžetak turskog tranzitnog lanca, države Balkana, među kojima je i Srbija, mogle bi da ostvare ulogu katalizatora u odnosima velikih sila. Time bi se one u određenom smislu donekle emancipovale u odnosu na velike sile i predupredile, eventualne, nove krize na prostoru Balkana. Imajući u vidu neke zajedničke probleme, države Balkana, basena Crnog mora i Kavkaza, zajedničkim snagama bi mogle da se izbore za bolju poziciju u transkontinentalnoj evroazijskoj „šahovskoj tabli“. Time bi se dostigao viši nivo stabilnosti regiona, a BSEC, u tom smislu, može da bude osnova povezivanja i inicijalni korak za intenzivnije regionalno sektorsko integrisanje.

Dalji razvoj događaja na Balkanu pokazaće da li geopolitičko polje sukoba interesa može da postane prostor saradnje i integrativni faktor. Energetsko pitanje u regionu Balkana izazvalo je mnoge probleme, višedecenijska nestabilnost svoje korene vuče upravo iz načina realizacije geopolitičkih i geoenergetskih strategija globalnih aktera vezanih za ovaj prostor. Ukoliko bi se aktuelnim planovima pristupilo sa pozicija koncepta ljudske bezbednosti, najveći deo postojećih bezbednosnih izazova balkanskih država bio bi rešen bez novih stradanja i sukoba.

³⁴ M. Simurdić: „Ruska energetska politika i Balkan“, *Energija u Jugoistočnoj Evropi*, Šesti izveštaj u okviru projekta: „Praćenje rusko-srpskih odnosa“, ISAC, Beograd, 2009, str. 62.

Literatura

- Bagci, H., „Turkey Plays Greater Role in Middle East Than Many Think“, *World Security Network News Letter*, London, 2002.
- Barnett, T. P. M.: *The Pentagon's New Map*, Putnam Publishing Group, New York, 2004.
- Bhadrakumar M. K.: „Russia stops US on the road to Afganistan“, *Asia Times Online*, Hong Kong, 2009, preuzeto sa: [http:// www.atimes.com/atimes/South_Asia/KA27Df01.html](http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/KA27Df01.html), 14. 5. 2010.
- Bonin, P.: „The last reserve of the imagined Great Power – On the significance of the Balkans for Russian political and economic actors“, *New Balkan Politics*, br. 3, Skopje, 2002.
- Cagaptay, S.: „ Hamas Visits Ankara: The AKP Shifts Turkey's Role in the Middle East“, *Policy Watch # 1081*, Feb. 16, Washington Institute for Near East Policy, Washington, 2006, preuzeto sa: <http://www.iranian-military.org/templateCO%.php>, 4. 12. 2009.
- Chossudovsky M.: *America at War in Macedonia*, Centre for Research on Globalisation (CRG), Montréal, 2001, preuzeto sa: <http://www.globalresearch.ca/articles/CHO109A.html>, 28. 11. 2010.
- Cornell, S. – Jonsson, A. – Nilsson, N. – Häggström, P.: „The Wider Black Sea Region: An emerging Hub in European Security“, *Silk Road Paper*, Dec., Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center Johns Hopkins University-SAIS, Washington / Uppsala University, Uppsala, 2006.
- Engdahl, W. F.: *Full Spectrum Dominance: The Geopolitical Agenda Behind Washington's Global Military Buildup*, Oil Geopolitics und Economics im Netz, Frankfurt am Main, 2008, preuzeto sa: www.engdahl.oligeopolitics.net, 5. 1. 2010.
- Ganev, G.: „Bulgaria and Balkan Energy Flows“, *Centre for Liberal Strategies-Sofia*, Sofia, 2000, preuzeto sa: http://www.cls-sofia.org/publications/papers/bulgaria_and_balkan_ene_rgy_flows.pdf, 3. 4. 2009.
- Gec, R.: „Trka u cevovodima između EU i Rusije“, u: Bariš, K. (ur.): *Cevovodi, politika i moć – Budućnost energetske odnosa EU–Rusija*, Centar za evropsku reformu / Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2009.
- Гурьев, А. А.: *Анкара укрепляет тюркский фактор своей внешней политики*, Институт Ближнего Востока, Москва, 2008, preuzeto sa: <http://www.lims.ru/rus/stat/2008/22-03-08.htm>, 27. 11. 2010.
- Klimov, B.: *Geopolitics vs. Globalization in the Balkans: The New Rivalries in the Energy and Transport Sectors*, Central European University, Budapest, 2003.

- Klotin, K. – Pajper, Dž.: „Energetski dijalog Rusija-EU“, u: Bariš, K. (ur.): *Cevovodi, politika i moć – Budućnost energetskih odnosa EU-Rusija*, Centar za evropsku reformu / Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2009.
- Marketos, T. N.: „Turkey in the Eurasian Energy Security Melting Pot“, *China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol. 7, No. 4, Uppsala University / Central Asia – Caucasus Institute and Silk Road Studies Program Johns Hopkins University, Washington, 2009.
- Matthias, G.: „Where is the Eight Corridor? – The Pan-European Networks (PAN) and the Economic Significance of Eastern Europe and the Balkans“, *Current Concerns 9/10*, Zurich, 2001; preuzeto sa: <http://www.currentconcerns.ch/archive/20010907.php>, 27. 11. 2010.
- Radičević, N.: „Rusi igraju pametnu igru“, *Politika onlajn*, Beograd, 2010, preuzeto sa: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Rusi-igraju-pametnu-igru.lt.html>, 19. 6. 2010.
- Sartori, N.: „Russia’s Energy Strategies in the Balkans“, *Interns Yearbook, Analytica*, Skopje, 2009.
- Schleifer, Y.: „Caught in the Fray: Turkey Enters Debate on Iran’s Nuclear Program“, *The Christian Science Monitor*, Feb. 2, Boston, 2006.
- Simurdić, M., „Ruska energetska politika i Balkan“, *Energija u Jugoslovenskoj Evropi*, Šesti izveštaj u okviru projekta: „Praćenje rusko-srpskih odnosa“, ISAC, Beograd, 2009.
- Simurdić, M. – Kovačević, A.: *Uticaoje integracije Srbije u EU u oblasti energetike*, Prviredna komora Srbije, Beograd, 2005, preuzeto sa: http://www.pks.rs/portals/0/eu/05_Energetika.pdf, 30. 11. 2010.
- Singh, K. G.: *US-Turkish Relations Go Wobbly, Now Over Syria*, South Asia Analyst Group, paper no. 131, Noida, 2005.
- Smith, M.: *Russian Energy Interest in the Balkans*, Defence Academy of the United Kingdom, London, 2008, preuzeto sa: [http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/balkan/08\(07\)MAS.pdf/view](http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/balkan/08(07)MAS.pdf/view), 9. 10. 2010.
- Stepić, M.: „Geopolitička orijentacija Srbije: evroatlantizam ili evroazijatstvo“, *Megatrend revija*, Vol. 2, br. 2, Megatrend univerzitet, Beograd, 2005.
- Swanström, N.: „An Asian Oil and Gas Union: Prospects and Problems“, *The China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol. 3, No. 3, Johns Hopkins University, Washington / Institute for Security and Development Policy, Stockholm, 2005.
- Terzić, B.: „Korist za Srbiju od Južnog toka“, *Net Dnevnik*, 8. 8. 2009, preuzeto sa: <http://www.netdnevnik.com/ekonomija/korist-za-srbiju-od-juznog-toka>, 10. 10. 2010.
- Varbanets, P.: „A Turkic Alliance: Possible Alternative To Turkey’s Unrealized Membership?“, *Central Asia And The Caucasus*, No. 1(55),

CA&CC Press, Institute for Central Asian and Caucasian Studies, Luleå / Institute of Strategic Studies of the Caucasus, Baku, 2009.

- Walker, J. W.: „Learning strategic depth: implications of Turkey’s new foreign policy doctrine“, *Insight Turkey*, Ankara, 2007.

Rad primljen: 21. oktobra 2010.

Po zahtevu stručnog recenzenta, doraden: 12. novembra 2010.

Odobren za štampu: 1. decembra 2010.

Original scientific paper

ASSISTANT PROFESSOR IVICA ĐORĐEVIĆ, PHD
Faculty of Security Studies, Belgrade University
MARKO FILIJOVIĆ, DOCTORAL CANDIDATE
Faculty of Security Studies, Belgrade University

BALKANS ENERGY CORRIDORS AS A SOURCE AND POTENTIAL FOR SOLVING PROBLEMS OF SECURITY

Summary

Problems in energy field are often ground for provoking broader conflicts and endangering the security of the states, regions and even on global level. The way for potential conflict to be resolved depends on how local elites approach the problem and how wise they are. The area of Balkan Peninsula is a place where interests of almost all key geopolitical actors meet. The ability of the states within a region to recognize mutual interests and to pursue together in their realization can largely minimize the tendencies of great powers to solve their problems at the detriment of others. Common approach of the states within the region could contribute to altered approach of great powers to their interests.

Key words: *energy hub, energy strategy, security, Balkans*

JEL classification: Q43, O13